

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Давва В.В.

аспірант,

Маріупольський державний університет

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 1917-1920 РОКІВ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ

Зацікавленість сучасних українських дослідників проблемою Національно-демократичної революції 1917-1920 років ґрунтується на багатьох вагомих факторах. По-перше, Національно-демократична революція стала переломним етапом у новітній українській історії, коли здійснювалися перші реальні спроби побудови самостійної української держави. По-друге, саме у цей час на тлі революційних подій та постійної боротьби владних режимів відбувалася зміна духовних орієнтирів та цінностей у суспільстві, що мало вагомий вплив на подальшу долю української державності. По-третє, ототожнення революційних подій 1917-1920 років із сьогоденням дає змогу вивчити уроки минулого у вирішенні сучасних проблем української держави та самоідентифікації українського народу.

Ґрунтовні праці науковців – учасників революційних подій та сучасних вчених дали змогу вивчити стан наукової розробки питання культурних перетворень доби Національно-демократичної революції 1917-1920 років. Серед них праця Д. Дорошенка «Огляд української історіографії», що охоплює хронологічні межі з XI до початку XX століть [1]. Основну увагу автор приділив українській історичній науці періоду XIX – початку XX століть. Саме з цим часом науковець пов'язував становлення української національної цілісності в межах усіх етнічних земель. У праці наведено аналітичний огляд робіт українських істориків, що були безпосередніми учасниками революційних подій. Значення «Огляду української історіографії» Д. Дорошенка полягає не тільки у ґрунтовному аналізі української історичної думки, обґрунтуванні її цілісності та розвитку, але й у відображенні ставлення самого автора до української історіографії, у тому числі й у радянські часи.

Ще однією важливою ланкою у вивченні питання історіографії Національно-демократичної революції 1917-1920 років є праця науковця і громадського діяча О. Оглоблина «Українська історіографія 1917-1956» [2]. У монографії українського історика-емігранта простежено поступ національної історичної думки за 1917-1956 роки як в Україні, так і поза її межами. Автор був безпосереднім свідком тих подій, отже його працю можна вважати своєрідними спогадами про революційні та післяреволюційні роки. У монографії міститься інформація про основні історичні школи 1920 років (М. Грушевського, Д. Багалія, М. Слабченка, М. Василенка, М. Яворського), а також проаналізовано процес їх нищення. В роботі згадані сотні імен репресованих вчених, дається стисла характеристика багатьом історичним процесам.

Окремої уваги заслуговує праця видатного українського історика В. Солдатенка з історіографії Національно-демократичної революції. Це двотомна монографія «Українська історіографія: концепція та історіографія». Перший том охоплює роки перебування при владі Української Центральної Ради і містить об'єктивний аналіз історіографічної спадщини історії Національно-демократичної революції 1917-1920 років [3]. Цю спадщину автор ототожнює з іменами корифеїв революції – М. Грушевського, В. Винниченка, П. Христюка, Д. Дорошенка, М. Шаповала. Аналізуючи фундаментальні праці з питань історії революції авторів, які водночас були очевидцями та активними діячами тогочасного історичного процесу, В. Солдатенко у своєму дослідженні зміло поєднує об'єктивну сторону питання із суб'єктивною.

Другий том монографії охоплює роки правління гетьмана П. Скоропадського та Української Народної Республіки часів Директорії [4]. Запропонований до розгляду період автор визначає як другий етап української революції. У праці наводиться характеристика та суспільно-політичні портрети С. Петлюри та І. Мазепи, а також матеріали, що містять перспективи визвольної боротьби та програму революційних перетворень. Проте найбільш вагомим, на нашу думку, є висвітлення революційних подій та найважливіших проблем революції через призму фундаментальних праць політичних діячів та істориків того часу, а саме С. Петлюри, М. Грушевського, В. Винниченка, П. Христюка, Д. Дорошенка, М. Шаповала, а також І. Мазепи.

Спираючись на вищезазначені праці науковців з української історіографії, проблему вивчення Національно-демократичної революції 1917-1920 років та зокрема тогочасних культурних перетворень можна умовно поділити на періоди.

Перший період охоплює межі революції – 1917-1920 роки. Він включає в себе два етапи. Перший припадає на 1917 – початок 1918 року [3]. Саме в цей час створюються перші праці учасників національно-визвольного руху та діячів культурної сфери. У них висвітлюються основні заходи з проведення культурної роботи, що здійснювалися державними органами влади та громадськими організаціями. Другий етап починається з січня 1918 року, а саме з проголошення незалежності Української Народної Республіки, і завершується еміграцією Директорії УНР за кордон. Наукові праці таких громадсько-політичних та культурних діячів як М. Грушевський, П. Антонович, М. Біляшівський, С. Сірополко, С. Єфремов містять вже більш обґрунтовані висновки щодо необхідності глибоких національно-культурних перетворень в Україні на шляху до її незалежності [4].

Другий період охоплює 1920-ті – початок 1930-х років. Особливість цього періоду полягає в існуванні двох гілок розвитку української історичної думки – зарубіжної та радянської [5]. Звичайно, що праці В. Винниченка, Л. Биковського, Д. Антоновича, Д. Дорошенка та інших громадських діячів в еміграції висвітлювали реальні події революційної доби в усіх сферах суспільного життя України, зокрема і в культурній сфері. Завдяки цьому саме ці праці відіграли важливу роль при вивченні дійсної історії України, не заідеологізованої радянською владою. Проте у дещо складнішому становищі знаходилися українські науковці Галичини, науковій діяльності яких чинила опір польська влада. Незважаючи на це, дослідники все ж таки видавали праці з багатьох проблем української історії, у тому числі з питань української культури революційної доби.

Зовсім інша ситуація складалася з радянською історичною наукою 1920-х років. Дослідники української історії, зокрема Г. Гринько, О. Кісіль, Я. Ряппо, Ю. Меженко спочатку притримувалися принципів об'єктивізму при висвітленні революційних подій та культурних перетворень революційної доби [6, с. 9]. Проте із посиленням більшовицького класового впливу на всі сфери суспільного життя на українських землях, у тому числі на науку, українські вчені поступово відходили від реального висвітлення революційних подій, приймаючи сторону радянської влади.

Особливості третього періоду, який охоплює початок 1930-х – середину 1950-х років, полягають у більш жорсткому контролі з боку більшовицько-партійних органів за науковою сферою України [2]. Цьому періоду притаманна чистка історичної науки від так званих «націоналістів», постійні переслідування та нищення українських вчених, більшовизація історії України. Усе це врешті решт призвело до повного припинення дослідження революційної доби, що стала часом боротьби українського народу за відродження власної державності. Замість цього в радянську науку надовго увійшла концепція про історичну роль Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Наступний, четвертий період розпочався з середини 1950-х років і закінчився першою половиною 1980-х років. Його умовно поділено на два етапи – «хрущовської відлиги» та брежнєвський. Особливість першого етапу полягає у здійсненні спроб об'єктивного вивчення окремих аспектів політики національних урядів 1917-1920 років. Натомість, другий етап відзначився посиленням ідеологічного контролю за такими дослідженнями. Знову ж таки, важлива роль у аналізі революційних подій переходить до українських науковців діаспори. На основі ґрунтовного дослідження документальної бази з'являються праці В. Іванися, Б. Лончини, І. Кейвана, В. Яніва, А. Животька, М. Семчишина, О. Субтельного, які містять аргументовані, а головне, незаідеологізовані висновки про місце Національно-демократичної революції 1917-1920 років в історії України та її роль у культурному і духовному відродженні української державності [6, с. 9].

П'ятий період української історіографії тривав з другої половини 1980-х років до початку 1990-х. Він також поділяється на два етапи, на першому з яких виходили з друку праці учасників революційних подій та істориків діаспори, раніше заборонені. На другому етапі розгорнулося активне вивчення радянськими істориками періоду Національно-демократичної революції.

Із проголошенням незалежності України розпочався сучасний етап розвитку історіографії, який характеризується дотриманням демократичних засад та національних традицій при дослідженні української історії. У цей час проводяться ґрунтовні дослідження періоду революції 1917-1920 років, висвітлюються окремі аспекти національно-культурних перетворень революційної доби. Саме на цьому етапі пропонується затриматися і більш докладно розглянути сучасний стан наукової розробки питання Національно-демократичної революції 1917-1920 років, зокрема української культури та її ідеологічного підґрунтя.

Отже, період Національно-демократичної революції 1917-1920 років залишається актуальним серед сучасних вітчизняних науковців, що пояснюється неоднозначністю попередніх оцінок даних подій, великою кількістю «білих плям», а також схожістю державотворчих процесів сучасності та доби революції. Проте, значна кількість сучасних наукових розвідок носять

історіографічний характер: найчастіше вченими розглядається не сама проблема, а ставлення до неї інших науковців та стан її розробки. З огляду на це, питання української культури 1917-1920 років та її ідейної наповненості залишається відкритим і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право / Ред. кол. Я. Пеленський, П. Сохань та ін. – К.: Вид-во «Українознавство», 1996. – 188 с.
2. Олександр Оглоблин. Українська історіографія 1917-1956 / Київський Національний університет імені Тараса Шевченка; Центр українознавства, Історичний факультет; Державний комітет архівів України. – К., 2003. – 252 с.
3. Солдатенко В.Ф. Українська революція: Концепція та історіографія / В. Солдатенко. – К.: Книга пам'яті України: Просвіта, 1997. – 411 с.
4. Солдатенко В.Ф. Українська революція: Концепція та історіографія (1918-1920 рр.) / В. Солдатенко; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К.: Книга Пам'яті України: Просвіта, 1999. – 507 с.
5. Калакура Я.С. Українська історіографія: курс лекцій / Я.С.Калакура. – К.: Генеза. – 2004. – 496 с.
6. Єшпанов В.С. Відносини між Радянською Росією і Українською Народною Республікою (жовтень 1917 р. – березень 1918 р.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / В.С. Єшпанов. – К.: Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1998. – 16 с.

Долгорученко К.О.

аспірант,

Криворізький державний педагогічний інститут

НАЦИСТСЬКА АНТИСЕМІТСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК МАНІПУЛЯТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ: СОЦІОІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Важливою складовою проблематики Другої світової війни серед багатьох інших є проблема так званої «психологічної війни», або пропагандистського фронту Третього Райху.

Пропаганда як маніпулятивна технологія набула наукового осмислення у пострадянський час. Відповідно, саме сучасним науковцям належить найбільш вагомий доробок з окресленої проблематики. Серед дослідників нацистської пропаганди окреслилась кагорта істориків, які доводять маніпулятивний її характер. Так, зокрема, антисемітську нацистську пропаганду як технологію обробки свідомості суспільства вивчають М. Тяглий, Ю. Смілянська, М. Михайлюк, Р. Михальчук, К. Беркгоф, А. Подольський та ін.

Зростання ролі пропаганди антисемітизму, її глобального впливу на масову свідомість суспільства і, врешті-решт, на політику, ідеологію та культуру – характерне та цілком об'єктивне загальноєвропейське явище. Антисемітизм як ідеологія саме ХХ ст. мав більш соціальну, а не релігійну природу.

Після I світової війни європейці зневірилися в ідеї, що у всіх проблемах винні, так звані, «економічні умови». Це поняття було занадто широке, розмите та не відповідало вимогам суспільства щодо швидкого покращення. Прагнення